

L. B. Poulsens Erindringer.

Ved **Thade Petersen.**

I Festskriftet til H. P. Hanssen, som »Historisk Samfund for Sønderjylland« udgav i 1932, gengav jeg Poulsens Erindringer, saaledes som jeg i 1910 havde nedskrevet dem efter hans Fortælling. Af Pladshensyn maatte jeg den Gang standse ved hans Afsættelse som Lærer i Rangstrup, da han i 1867 nægtede at aflægge Eden til de preussiske Myndigheder. Fortsættelsen følger nu her. Den har sin Betydning, ikke saa meget ved at bringe nye Oplysninger, som ved at give et Indtryk af den Personlighed, der næst efter Appel, har faaet størst Betydning for Livet i Frimenighederne her i Sønderjylland.

6. Efter Afsættelsen.

Efter Afsættelsen flyttede vi til min Kones Moder her i Bovlund. Her blev vort første Barn født. Mange, der nægtede at aflægge Eden som Soldater, blev med Magt slæbt bort. Det blev der stor Ophidselse over. Vi samledes saa i Agerskov Kro for at drøfte det Forhold. Der blev valgt fire Mand til at rejse op for at se, hvor de bortførte var bleven af. De naaede til Hamborg og fik at vide, hvor de var, men gjorde ikke noget Forsøg paa at virke for deres Frigivelse. Det vilde vel ogsaa have været forgæves. Blandt de bortførte var Morten Eskesens Broder Thomas. Han blev ligesom de andre tvungen til at aflægge Eden, men blev sindssyg over det.

Man har sat Modstanden mod Edsaflæggelsen i Forbindelse med, at man ventede, at § 5 snart vilde blive opfyldt. Den havde dog efter min Mening snarere sin Grund i, at Folk paa ingen Maade kunde bekvemme sig til at tage Pikkelhuen paa og blive tysk Soldat. Der var ikke mange af os, der havde Tro til, at § 5 vilde blive opfyldt. Derimod troede vi nok, at der vilde

ske en Ændring, men paa en anden Maade. I 1870 havde vi Tro til Ændring af Forholdene. Jeg tror da heller ikke, at Udvandringen var bleven meget mindre, selv om vi ikke havde faaet § 5.

Da det gamle Mandskab blev stævnet til Kontrolforsamlinger og skulde edfæstes, kom Turen jo ogsaa til mig. Jeg hævdede imidlertid, at Kontrolforsamlingerne ikke kom mig ved. Jeg var aldrig bleven behandlet paa nogen Session. Den Tid, da jeg skulde møde paa Session, var jeg allerede fast ansat Lærer og behøvede derfor ikke at møde. Naar jeg deltog i Krigen 1864, var det, fordi jeg gik frivillig med. Nu, da jeg var bleven afsat, var jeg jo ikke mere fri som Følge af min Stilling. Derfor mente de at kunne kræve mig til Kontrol. Jeg protesterede imidlertid imod det. At jeg som frivillig var bleven vaabenøvet, var en privat Sag. Vilde de tage mig som Soldat, skulde de begynde forfra med mig med Session, Uddannelse og det hele. Jeg kunde indtage den Stilling saa meget dristigere, som jeg vidste, at de tog ingen til Soldat længere tilbage end Aargangen 1842. Tyskerne gik imidlertid ikke ind paa mit Synspunkt. Jeg fik meget Skriveri om det, og da de vilde tage mig med Magt, flygtede jeg over Grænsen, men blev ved at forfølge min Sag. Det trak ud med Afgørelsen. Jeg kom da undertiden hjem om Natten. Det var imidlertid meget vanskeligt, da der den Gang boede en Gendarm i Bovlund. Jeg rejste i den Tid en Del omkring i Landet.

Jeg nævnte før, at der omtrent samtidig med mig kom flere unge Lærere til Agerskov Sogn, nemlig Schmidt, Chr. Appel og Rosendal. M. M. Schmidt var født her i Sognet, nemlig her paa Bovlund Nymark. Han er nu Redaktør paa Bornholm. Chr. Appel var ligeledes her fra Sognet, fra selve Agerskov, hvor Faderen var Degn, og hvor han nu blev Andenlærer. Rosendal, der var født i Arrild, blev Lærer i Mellerup. Vi tog alle fat paa at undervise efter den ny Metode med flittig Brug af dansk Historie, Sang og Sagn. Det vakte Røre i Sognet og gav Anledning til Klager til Provsten over os.

Jeg for mit Vedkommende var helt Friskolemand. Alleerede i Tønder havde jeg hørt om Kold og hans Undervismingsmaade. Og aldrig saa snart var jeg færdig paa Seminariet, før jeg rejste til Fyn for at besøge ham og lære de fynske Friskoler at kende. Jeg drog ned til Rasmus Hansen i Kastrup og kørte med ham til Haderslev, hvor han skulde hente Morten Eskesen. Hos Eskesen fik jeg en hel Liste over de fynske Friskoler og besøgte dem alle paa en Fodtur fra Svendborg til Odense. Turen tog 18 Dage og kostede mig 9 Rigsbankmark. Da jeg kom til Kold, var han ved at bygge sin Skole i Dalum. Her traf jeg ogsaa første Gang Klaus Berntsen.

I Odense besøgte jeg ogsaa Redaktøren af Dansk Skoletidende. Han kunde ikke følge mig i mit Syn paa Brugen af Folkemaalet. Han gjorde i det hele et lidt hovent Indtryk. Kold var han vred paa og kaldte ham et hovmodigt Asen.

Paa Hjemvejen rejste jeg til Dons for at besøge Peder Larsen.

De Forbindelser, jeg den Gang havde knyttet, kom mig nu tilgode, da jeg maatte flygte hjemme fra og stod uden Erhverv.

I Vejstrup paa Fyn havde man ved den Tid bygget en Højskole, som det var Meningen, at Kragballe skulde være Forstander for. Han kunde dog ikke ret finde sig i de landlige Forhold. Christian Appel, der senere blev Forstander for Efterskolen i Holsted, henledte da Opmærksomheden paa mig, som de havde hørt tale ved Mødet i Boltinggaard Skov. De kom da til mig og vilde have mig til Forstander, og jeg sagde ja, dog saadan at jeg vilde rejse, naar jeg kunde komme hjem uden at blive taget til Soldat. Det var i Efteraaret 1868, jeg kom dertil, og jeg var der til Foraaret 1870. Ved den Tid havde Indenrigsministeriet i Berlin givet mig Ret i min Paastand. Jeg tog saa hjem, saa snart de ønskede, at jeg skulde begynde noget i Retning af Skole her.

I Vejstrup havde jeg holdt Møder for Birkedal om Søndagen, da han ikke kunde komme der hver Søndag. Jeg prædikede ikke ved disse Møder, men fortalte Bibelhistorie.

Det var ikke nogen stor Højskole der i Vejstrup den Gang. Kragballe var en fin Mand, kunstforstandig og noget-sværmerisk anlagt. Saa kom jeg efter ham med min sønderjydske Udtale. De vakte Bønder havde jeg let nok ved at faa i Tale, men for Højskolen var det vanskeligt at komme i Gang. For mig var det imidlertid et Par rige Aar. Vi havde en god Kreds der. Min Sag var kommen i Orden allerede i Sommeren 1869, men jeg var gaaet ind paa at blive der til næste Foraar. Imens fik de saa Jens Lund.

Jeg har før fortalt om Karlen Hans Peter, af hvem jeg fik det dybeste og varigste Indtryk af Kristendom, men det første var det dog ikke. Det stammede fra Johannes Kloppenburg. Han gik meget omkring for at se til Syge og læse for dem. Ham saa jeg op til og kunde nok undertiden ønske at være som ham, men kunde dog ikke overvinde mig til noget i den Retning. Jeg mente vel nok at kunne klare det selv. Da jeg senere naaede til kristelig Vækkelse, var det ikke Herrnhuterne, men den fynske Bevægelse, jeg sluttede mig til. Imidlertid kom jeg som voksen i Forbindelse med Joh. Kloppenburg gennem hans Søn Jacob, som jeg jo paa Seminariet fik en hel Del at gøre med. Da var jeg allerede naaet til Forstaaelse af Grundtvig. Jeg gjorde imidlertid ingen Forsøg paa at paavirke Jacob i den Retning. Alligevel kom han snart paa Gled bort fra det Christiansfeldske i Retning af det Grundtvigske. Paa vore Spadsereture talte vi tit om det.

7. I Bovlund.

Vi købte her en lille Ejendom med forfaldne Bygninger. Den byggede vi ny op i Løbet af Sommeren 1870. Ejendommen var dengang kun til en Hest og tre Køer. Nu er den til 2 Heste og 20 Kreaturer. Jeg drev Ejendommen alene og holdt desuden Skole for Bunde Refslunds og Chresten Refslunds Børn. Det gik dog kun ganske kort Tid, saa blev det forbudt. Jeg havde saa kun det at samle Folk til Møder. I Almindelighed talte jeg ved disse Møder, men vi holdt ogsaa større Møder med

fremmede Talere. Der talte Mænd som Schiørring, Birkedal, Hostrup, Melby, Svejstrup, Nørregaard og mange andre. Til at begynde med holdt vi Møderne i vor Dagligstue, men naar vi havde fremmede Talere, holdt vi dem i Salen. Efter at jeg var bleven ordineret i 1879, indrettede vi Salen til Kirke.

Jeg begyndte snart ogsaa at rejse vesterud, til Forballum og Øster Aabølling. I Øster Aabølling holdtes Møderne hos N. P. Gundersen, senere Margarinefabrikant. Møderne i Øster Aabølling flyttedes senere til Lundsmark og holdtes der hos Claus Schmidt. Vore Møder i Forballum begyndte i Mjolden hos Niels Andersen. Senere fik vi en Sal bygget i Forballum hos Knudsens. De fremmede Talere, vi havde i Bovlund, kom ogsaa tit der vesterud til Forballum, hvor jeg saa ogsaa plejede at være med. Det var dog først efter 1874, at jeg regelmæssig kom derud for at holde Gudstjeneste. En enkelt Gang holdt jeg ogsaa Altergang og døbte Børn, men i Almindelighed gjorde Appel det, indtil jeg blev ordineret. Han kom indtil 1879 et Par Gange eller tre om Aaret baade hertil og derud for at holde Altergang og foretage andre kirkelige Forretninger.

Det var ellers møjsommelige Ture derud. Haarde Veje var der dengang endnu ingen af. Min Hest maatte jeg desuden stadig passe paa. Den havde været Slagterhest og vilde ind allevegne. Min Vogn var stiv og tung. I daarligt Vejr blev det tit drøjt. En Dag skulde jeg køre hjem i Regn af Sydøst — lige imod. Lidt over Middag kørte jeg fra Øster Aabølling, men kom ikke længere end til Vodder, saa var jeg gennemblødt. Jeg fortsatte alligevel og kom da omsider hjem, men det havde taget seks Timer, jeg havde hele Tiden været gennemblødt, og Hesten var træt. Tænderne klaprede i Munden paa mig, da jeg naaede hjem. Jeg maatte straks i Seng og var slemt medtaget. Senere fik jeg to Heste og en Karl. I Førstningen fik jeg for Resten ingenting for dette Arbejde, senere dog en bestemt Sum.

8. Kredsene vesterude.

Baade i Øster Aabølling og Forballum var der en fast Kreds, der kom til Møderne. Kredsene var næsten for lidt flydende.

Alle kendte hverandre, og alle mødte hver Gang. Der var ingen Tilgang, men heller ingen Fragang.

Efter at jeg var bleven ordineret i 1879, kom jeg derud hveranden Søndag. Paa de store Fester rejste jeg hjemmefra første Helligdag om Eftermiddagen for at være der anden og tredje Helligdag.

I Visby havde de en Brugsforening. Teologisk Kandidat Vilhelm Hansen, nu (1910) Provst i Nykøbing paa Mors, var Huslærer paa Trøjborg og samlede en Del Mennesker til Møder i Brugsforeningens Sal. Jeg talte sommetider sammen med ham ved disse Møder, og efter at han var rejst, holdt jeg disse Møder, dog ikke regelmæssigt. For Resten havde Ley holdt Møder der i Visby, inden Vilhelm Hansen (efter 1872) kom dertil, men det var ikke kristelige Møder. Efter Vilh. Hansens Bortrejse stod det stille en Tid, men i Halvfemserne, maaske dog allerede før, begyndte jeg saa at tage Arbejdet op.

I Skærbæk holdt jeg ogsaa Møder nogle Gange, efter at de havde begyndt med Lycke.

Naar jeg skal sige noget om de enkelte Kredse, saa maa jeg som de mest fremtrædende i Kredsen i Øster Aabølling nævne N. P. Gundersen, hans Svigerfader P. Jensen Gad, H. P. Hansen i Vodder, Claus Schmidt og Knudsen Midtgaard i Lundsmark, Jens Warming, Jørgen Warming og Poul Petersen i Raahede. Der var der i Almindelighed ca. 50 Mennesker til Møderne. Salene var altid fuldt besatte.

I Forballum var der ogsaa altid jævnt fuldt, vel ca. 50—60. Her maa jeg nævne Thyssen Hansen i Randerup, Hans Mattesen Boesen i Lunde, Hans Andersen Hansen, Laust Andersen og Frederik Andersen alle i Forballum, Fedder Brodersen, Niels Andersen og Jens Andersen i Mjolden.

Hass, Hagen og Bojsen havde været Præster i Mjolden og haft god Indflydelse paa Befolkningen. Hass var der samtidig med, at Kold var Huslærer hos Knud Knudsen i Forballum. Da Kold kom derved, fandt han, at det stod daarligt til i kristelig Henseende, og at det var vanskeligt at faa dem i Tale i den Henseende. Efter ham kom Ley og var Huslærer der og senere

paa Trøjborg. Han var noget mere højtflyvende end Kold. Han levede især i de gamle Sagn og i den Digtning, der kom til Gennembrud med Oehlenschläger. Han læste ogsaa gerne op af Shakespeare. Han læste godt op. Jeg syntes næsten, jeg fik mere ud af »Axel og Valborg«, naar han læste det op, end naar jeg saa det paa det kongelige Teater. Det var vel, fordi han havde mere Forstaaelse for det dybe i det. Naar Kold læste op, var det mest af Ingemanns Romaner. Ley var paavirket baade af Grundtvig og Søren Kierkegaard. Han vilde aldrig tage sin teologiske Eksamen. En Tidlang var han som nævnt i Visby hos Avgust Beck. Han var i mange Henseender en mærkelig Mand. Kulde brød han sig ikke om. Han drev det saa vidt i at hærde sig, at han paa det Kvistværse, han boede paa, kun brugte 300 Tørv hele Vinteren igennem. Han badede ogsaa hele Vinteren, endog i Sne. 1870 maatte han sammen med Beck, Krüger og en Musiker fra Løgumkloster i tysk Fangenskab. Sine sidste Aar var han Lærer paa Seminarieforstander Tangs Højskole ved København. Her kom han fra Spiritus, som han havde været noget hengiven til.

9. Menighedslivet.

Rødderne til det aandelige Røre her paa Egnen maa siges at ligge i Rødding Højskole. Bunde Refslund, Fausbøl, Anders Hørlück og flere andre unge her fra Egnen havde været Elever paa Skolen. De fik Møderne sat i Gang og et »Dansk Samfund« oprettet. Som Talere kom Appel og Kapt. Thurah fra Tønder, J. L. Knudsen fra Rødding, Morten Eskesen fra Hyrup og adskillige andre. 1858 kom Pastor Boesen til Agerskov som Præst. Han tog nu Del i Arbejdet, gav det et mere kristeligt Præg, ligesom ogsaa senere de unge Lærere, der kom til Egnen i 1862.

Det var jo ikke store Kredse, der sluttede sig til Menighederne her og vester ude, og Dannelsen af disse gav ikke Anledning til nogen Splittelse af Befolkningen. Venneforhold forstyrredes ikke af, at den ene sluttede sig til Frimenigheden,

den anden ikke, og i Almindelighed var vi velset. Jeg kom ogsaa stadig ud som Taler ved folkelige Møder og fik der flere i Tale. Jeg havde ikke noget som helst Indtryk af, at man var bange for os eller ikke vilde have med os at gøre. Vi følte os paa ingen Maade trykket af deres Forhold overfor os.

Der var ellers noget ejendommeligt ved de smaa Møder. Vi kendte jo hinanden saa godt, men vi var kun saa lidt missionerende. Vore Kredse blev derfor saa sluttede. Det laa ikke i, at vi ikke ønskede at faa flere med, men i Forholdene ved Møderne i private Huse. Det blev ligesaadan i Sundeved. Vi gjorde ikke Forsøg paa at overtale nogen til at komme med til Møderne, men Folk vidste godt, at de nok maatte komme med. De kom da ogsaa, naar vi havde fremmede Talere.

I Lundsmark havde vi i Reglen ikke fremmede Talere. Der var heller ingen Plads til det. Vi har for Resten heller ikke mærket noget til Kirkestyrelsens Modvilje eller Forsøg paa at trække nogen fra os. Dog maa jeg nævne et Tilfælde, hvor man paa en anden Egn benyttede en kærkommen Lejlighed til at sværte os. I Pinseugen 1893 var der i Kolding bleven holdt et stort kirkeligt Møde, hvor der bl. a. forhandlede om »Folkekirke — Frikirke«. Under denne Forhandling fortalte jeg bl. a., at en af mine unge Venner, som kom meget i vort Hus og altid til vore Søndagsgudstjenester, havde fortalt mig, at han var Fritænker, og at han maatte have mig det sagt for at være ærlig imod mig og for at faa at vide, om han, efter at han havde bekendt det, fremdeles var velkommen i vort Hus og i vore Søndagsgudstjenester, som han gerne ogsaa herefter vilde være med til.

Det gav jeg ham med god Vilje Lov til, sagde jeg, og han gaar endnu ud og ind hos os i Hjem og Søndagsgudstjeneste som en af vore gode Venner.

En Tid efter spurgte han mig, om jeg vilde tage ham til Alters, dersom han gerne vilde være med der. Dertil svarede jeg: Ja, du ved jo godt, hvad du gør, naar du gaar med der, og hvad det er, der gives os ved Nadveren. Du maa komme, naar du er rede. Jeg tilbød ham altsaa at komme med uden at un-

dersøge, om han nu var rettroende i alle Maader. Jeg gik ud fra, at vilde han, som er et ærligt Menneske, være med ved Nadverbordet, saa var han allerede kommen saa meget bort fra Fritænkeriet, at han nu kunde slutte sig til Menigheden i det allerbedste, og at derved vilde han saa fremdeles blive hjulpet fremad paa samme Maade som alle vi andre. Jeg syntes ikke, jeg havde Ret eller Trang til at holde Forhør over ham, inden jeg gav han Tilladelse, som han heller ikke endnu har benyttet sig af.

I Forvejen havde jeg i den samme Forhandling hævdet, at der i Folkekirken, som var en borgerlig Indretning, maatte være Rummelighed, saa at enhver, som i Ordentlighed vilde dyrke sin Gud, kunde rummes i den (f. Eks. en Mand som Unitaren Kristoffer Janson), og i den Forbindelse havde jeg sagt, at jeg godt kunde være i Folkekirke sammen med Mænd som Pontoppidan, Henning Jensen, Kristoffer Janson, naar de ellers paa en anstændig Maade dyrkede deres Gud efter bedste Overbevisning, ja selv om det skulde være med Muhamed. Men det var noget andet, naar Spørgsmaalet var om, hvem man vilde regne med til Vorherres Menighed. Der maatte vi sætte et Skel efter vor bedste Forstand. Efter min Overbevisning maatte Skellet sættes efter den kristne Tro, som den lyder ved Daaben. Hvem der vragede Led af den, vilde jeg være med til at forkætre.

Disse Udtalelser var noget sammentrængt i Referatet i »Højskolebladet«, og paa Grundlag af det angreb Thomas Rørdam mig i sit Blad »Kirkebladet« og skrev, at »Pastor Poulsen fra Bovlund kan godt være sammen i Folkekirken »om saa skulde være med Muhamed«; — han tager Fritænkere til Herrens Bord og siger til dem, naar de spørger, om de kan blive ved at høre til hans Menighed: »Bliv du kun hos os«.

Disse Th. Rørdams Udtalelser fik nogle af de tyske Præster fat paa. De fire i Als Nørreherred læste dem op paa Prædikestolen, prædikede imod mig og advarede Folk mod at høre paa saadan en Vranglærer. Det blev dog Folk derovre for meget. De indbød til et Møde i Majkro med mig som Taler og indbød

særlig de paagældende Præster. Jeg blev imidlertid syg og kunde ikke komme til Stede. Saa talte H. P. Hanssen i mit Sted. Da der senere blev indbudt til et nyt Møde, kom der mange flere end første Gang, men heller ikke denne Gang mødte nogen af Præsterne, skønt de igen var indbudt. Denne Præsternes Holdning førte til en livlig Avisfejde, som ogsaa jeg tog Del i med nogle Artikler. Mange blev i det hele mere opmærksomme paa Frimenighederne ved det.

10. Skriftlige Arbejder.

Pennen har jeg aldrig været særlig flink til at bruge, men adskillige Gange har jeg dog maattet gøre Brug af den offentligt. Det har næsten altid været i Strid. Mit Sammenstød med Professor Kyhnell i 1862 har jeg allerede givet Meddelelse om. I samme Blad »Nordisk Skoletidende« skrev jeg samme Aar en Artikel om Brugen af Folkemaalet ved Undervisningen. Den angreb Lærer Rasmus Hørlyck mig for. Det gav en hel Diskussion i Bladet, og den førte senere til en ny Diskussion paa et Lærermøde i Brøns. Her sagde en Lærer fra Gasse, at man bedst kunde tale til Børnene i Rigsmaalet. Det protesterede jeg imod. Jeg talte paa Folkemaalet og hævdede, at man kom Børnene nærmere ved at bruge det. Dertil sagde Provst Blædel, der ledede Mødet: Der er noget, der hedder Affektation, og det hører til Djævelens Gerninger, som skal forsages. Naar Poulsen i tre Aar har brugt Folkemaalet i Skolen, er det Djævelens Gerninger, som han burde forsage. Dertil svarede jeg: »Naar Provsten kalder det at bruge Folkemaalet i Skolen for Djævelens Gerninger, saa er det en Banlysning. Jeg kan imidlertid forsikre Provsten, at der ikke er nogen Affektation i det. Tværtimod. Naar jeg hjemme har brugt Folkemaalet og kun en kort Tid i Tønder Rigsmaalet, men derefter er gaaet tilbage til Folkemaalet, saa vilde det netop være Affektation, hvis jeg brugte Rigsmaalet i Skolen«.

Jeg fik Støtte af Svejstrup og Boesen i Agerskov. For Resten vakte Sammenstødet Opsigt. Da jeg nogen Tid derefter kom

til Rødding til en Fest, vilde Schrøder have mig til at tale om denne Sag. Det vilde jeg dog ikke.

Kort efter kom Provsten paa Visitats i Skolen i Rangstrup. Jeg tænkte: Hvad mon han nu vil gøre ved det? Jeg blev imidlertid enig med mig selv om at blive ved Folkemaalet, ogsaa ved denne Lejlighed. Det gjorde jeg saa. Bagefter var jeg til Middag sammen med Provsten hos Pastor Boesen. Der sagde han mig privat, at det ikke havde været nær saa stødende, som han havde tænkt, at høre Folkemaalet brugt i Skolen, men jeg skulde dog huske paa, at det var ikke en Friskole. Enkelte Ord havde jo virket stødende. Jeg svarede dertil, at hvis han vilde have befaleet mig at bruge Skriftproget, havde jeg sagt Nej, selv om det gjaldt Embedet. Nej, sagde han, det var der ikke Tale om.

Mens jeg opholdt mig paa Fyn, ændrede jeg ganske naturligt de Udtryk, der var vanskelige for dem at forstaa. Ligeledes senere i København og andre Steder.

Historien fra Brøns nævnes for Resten i »Dansk Kirketidende« fra Slutningen af 1864. I samme Blad skrev jeg en Del Artikler i den nærmeste Tid efter Krigen, da jeg endnu ikke havde faaet mit Embede i Rangstrup igen. Det var mest Skildringer af Kirkelivet og Skolelivet, især i Agerskov Sogn. Man vilde jo hist ovre gerne vide, hvad der nu ved Adskillelsen fandtes af dansk Aandsliv hernede. Jeg skildrede da naturligvis, hvad jeg kendte, ikke dem jeg ikke kendte noget til.

Den Fejde, jeg tog livligst Del i, var vel nok den med Pastor Weber i Toftlund. Han holdt jo i 1896 paa Provstisynoden i Gram et Foredrag om Grundtvig og hans Gerning. Det var vel nok Provst Gottfriedsen i Nustrup, der havde tilskyndet ham til det. Han benyttede dertil vel nok den Bog, som Pastor Jessen i Rabsted havde udgivet Aaret før om de forskellige aandelige Bevægelser i Danmark, men især øste han sin Viden af en Bog af Pastor Saaby paa Lolland om »Vantroens Historie«. Pastor Weber skildrede Grundtvig som Vranglærer, mest fordi han betragtede Daaben som Kristenlivets Udgangspunkt og efter hans Mening ikke satte Bibelen højt nok. Han blev midler-

tid skarpt imødegaaet allerede paa Synoden, ikke alene af flere af Lægmandene, men ogsaa af et Par af Præsterne. Der var det jo imidlertid kun Statskirkens Præster og valgte Tillidsmænd, der kunde komme til Orde. For at vi fra Frimenighedernes Side kunde faa vor Mening sagt — det var jo os, der var de egentlige angrebne — indbød vi til et Møde i Gram den 13. August. Der kom mange Mennesker. Pastor Weber var ogsaa indbudt, men Provsten fraraadede ham at følge Indbydelsen. Lykke og jeg var bedt om at tale, men foruden os var der en lang Række Talere, der alle bar Vidnesbyrd om det Liv, Grundtvig havde fremkaldt ogsaa hernede. Pastor Weber prøvede paa at imødegaa os i en Artikel i »Dannevirke«, og det førte til en saa lang og livlig Pennefejde i Aviserne, som der vist aldrig er ført hernede om et religiøst Spørgsmaal. I hele tre Maaneder bragte Aviserne næsten hver eller hveranden Dag en Artikel om Grundtvig og hans Betydning, om Frimenighederne og deres Berettigelse o. l. Pastor Weber tog flere Gange Ordet, men ellers tav Præsterne stille. Jeg skrev vist en 6—7 Artikler i den Tid. Ogsaa flere kongerigske Præster tog Ordet, — bl. a. gjorde Pastor Saaby Indsigelse mod den Brug, Weber havde gjort af hans Udtalelser — men hernede fra var det ellers mest Lægmand, der enten tilhørte Frimenighederne eller stod i venligt Forhold til dem. Der var sikkert mange, der i den Tid kom til at se med mere Forstaaelse paa Frimenighederne end før. Provsten og Pastor Weber naaede i alle Tilfælde ikke at kyse nogen bort fra dem.
